

УДК 33.012.61-022.51(477.64)

Дробишева О.О., к.е.н., доцент
кафедри економіки підприємства
Запорізька державна інженерна академія

Зенченко А.М., магістрант
кафедри економіки підприємства
Запорізька державна інженерна академія

Стоєв В.Л., к.е.н., доцент
кафедри економіки підприємства
Запорізька державна інженерна академія

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНІ

Дробишева О.О., Зенченко А.М., Стоєв В.Л. Напрями розвитку малого підприємництва в регіоні.

У статті досліджено сучасний стан розвитку малого підприємництва в Запорізькій області та Україні у цілому. Визначено напрями державної підтримки малого підприємництва на державному та регіональному рівнях з урахуванням євроінтеграції. Розглянуто можливі напрями подальшого розвитку малого підприємництва в Запорізькій області.

Ключові слова: державна підтримка, малий бізнес, мале підприємництво, регіональний розвиток, регіональні програми.

Дробишева А.О., Зенченко А.М., Стоєв В.Л. Направления развития малого предпринимательства в регионе. В статье исследовано современное состояние развития малого предпринимательства в Запорожской области и в Украине в целом. Определены направления государственной поддержки малого предпринимательства на государственном и региональном уровнях с учетом евроинтеграции. Рассмотрены возможные направления дальнейшего развития малого предпринимательства в Запорожской области.

Ключевые слова: государственная поддержка, малый бизнес, малое предпринимательство, региональное развитие, региональные программы.

Drobysheva A.O., Zenchenko A.M., Stoiev V.L. Ways of small business development in the region.

The article analyses the current state of development of small business in the Zaporizhzhya region and in Ukraine as a whole. The directions of state support of small business at the state and regional levels are determined taking into account European integration of Ukraine. The possible ways for the further development of small business in the Zaporizhzhya region are considered.

Key words: government support, small business, small business, regional development, regional programs.

Постановка проблеми. Структурні перебудови, які відбуваються в Україні у сфері економіки, державного та регіонального управління, потребують пошуку нових підходів до розвитку малого підприємництва. З урахуванням процесу децентралізації влади, якій має місце, питання розвитку малого підприємництва потребують особливої уваги саме на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем розвитку малого підприєм-

ництва приділяється велика увага вітчизняними та закордонними вченими. Так, дослідженню питань економічного розвитку і підтримки малого бізнесу на регіональному рівні приділено увагу в дослідженнях та публікаціях О.В. Якушевої [1, с. 455–461; 2, с. 204–211]; світовий досвід підтримки малого та середнього бізнесу економічно розвинутих країн досліджувався О.В. Новицькою [3, с. 61–63]; питання розвитку малого підприємництва в окремих регіонах досліджувалися Г.В. Карпінською,

І.А. Бутенко [4, с. 97–106]; питання державної підтримки суб'єктів малого підприємництва досліджувалися О. Хотенко [5] та багатьма іншими. Проте сучасний стан малого підприємництва, у тому числі внесок малого підприємництва у ВВП країни, порівняно невисокий рівень заробітних плат у малому бізнесі свідчать про необхідність проведення подальших досліджень щодо напрямів його розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення напрямів можливого розвитку малого підприємництва на території Запорізької області, пріоритетних сфер діяльності малого бізнесу та напрямів державної підтримки малого підприємництва.

Виклад основних результатів. Стратегією розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 р., схваленою Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. № 504-р [6], визначено, що мале і середнє підприємство сприяє створенню нових робочих місць, зростанню валового внутрішнього продукту, а також стимулюванню розвитку конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу економіки.

Відповідно до зазначеної Стратегії, розвиток малого підприємництва планується у напрямках, які визначено на результатах проведеного аналізу розвитку сфери підприємництва в Україні з урахуванням міжнародної практики та опосередковано враховують принципи, визначені в Акті з питань малого бізнесу для Європи, та рекомендації Індексу економічної політики у сфері малого і середнього підприємства:

- напрям 1. Створення сприятливого середовища для розвитку малого і середнього підприємства;
- напрям 2. Розширення доступу малого і середнього підприємства до фінансування;
- напрям 3. Спрощення податкового адміністрування для малого і середнього підприємства;
- напрям 4. Популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок;
- напрям 5. Сприяння експорту/інтернаціоналізації малого і середнього підприємства;
- напрям 6. Підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу малого і середнього підприємства.

У Запорізькому регіоні, серед іншого, було прийнято Концепцію розвитку малого та середнього підприємства в Запорізькій області на період до 2022 р. [7] та Комплексну програму розвитку малого і середнього підприємства в Запорізькій області на 2017–2018 рр. [8].

Відповідно до Концепції розвитку, важливість розвитку малого бізнесу для Запорізької області зумовлюється необхідністю поступового переходу від моделі економічного розвитку, що ґрунтується на діяльності великих підприємств – переробників сировини до більш диверсифікованої та відкритої економічної моделі на основі малого та середнього бізнесу з високим інноваційним потенціалом, стійкістю до

кризових явищ та здатністю швидко адаптуватися до нових економічних умов і екологічних викликів.

Основними завданнями розвитку малого бізнесу, відповідно до Концепції, є:

- поліпшення бізнес-клімату в області у цілому та в окремих територіальних громадах зокрема;
- вдосконалення регіональної та місцевої інфраструктури для розвитку і підтримки малого та середнього бізнесу з урахуванням специфічних потреб різних категорій підприємців, включаючи жінок, молодь, внутрішньо переміщених осіб та соціальних підприємців;
- визначення перспективних галузей та сфер діяльності малого бізнесу в області з урахуванням регіональних, національних та міжнародних ринкових тенденцій;
- сприяння позитивному ставленню до підприємства та підприємливості як рушійної сили регіонального розвитку;
- налагодження дієвої системи комунікацій між владою та малим бізнесом для оперативного виявлення та усунення проблем і перешкод, які гальмують розвиток бізнесу.

Головною метою Комплексної програми розвитку малого і середнього підприємства в Запорізькій області [8] визначено: створення умов для зміцнення малого і середнього підприємства через розвиток мережі інфраструктури підтримки малого та середнього підприємства; налагодження зв'язків суб'єктів малого та середнього бізнесу з науковими установами для запровадження інновацій; підвищення конкурентоспроможності продукції малих та середніх підприємств та розширення ринків її збуту; розвиток малого та середнього підприємства в пріоритетних галузях та галузях, що активно розвиваються. SWOT-аналіз стану підприємницького середовища Запорізької області дає змогу визначити пріоритетні напрями та завдання розвитку підприємства, які будуть реалізовуватися у рамках цієї Програми, для розв'язання проблем, що стримують розвиток малого бізнесу:

забезпечення якісного, прозорого державного та муніципального регулювання сфери господарської діяльності;

вдосконалення та поглиблення регуляторної реформи на районних, сільських, селищних рівнях;

якісне реформування системи надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам та дозвільної системи у сфері господарської діяльності;

фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка малого підприємства;

залучення міжнародної донорської допомоги для підтримки та розвитку малого бізнесу;

розвиток інфраструктури підтримки малого підприємства, у тому числі в малих містах та сільській місцевості; створення сучасних елементів інфраструктури, які б надавали малому та середньому бізнесу комплекс необхідних послуг;

підвищення конкурентоспроможності та інвестиційно-інноваційної привабливості малого і середнього підприємництва в Запорізькій області;

адаптація та стимулювання підприємств до експорту продукції в країни ЄС та Канади в рамках дії Угоди про зону вільної торгівлі;

залучення молоді до підприємницької діяльності; розвиток підприємництва у сфері туризму, у тому числі в сільському, зеленому туризмі;

підтримка місцевих товаровиробників із питань якості та підвищення експортного потенціалу.

Очікуваним результатом виконання Програми є подальший розвиток малого і середнього підприємництва і, як наслідок, нарощування обсягів реалізації продукції та збільшення внеску суб'єктів малого та середнього бізнесу у валовий внутрішній продукт регіону, підвищення продуктивної зайнятості населення, розв'язання соціальних проблем регіону.

Програмою визначено стан та очікувані показники розвитку малого та середнього бізнесу в Запорізькому регіоні (табл. 1).

Слід зазначити, що загальною тенденцією останніх років в Україні є поступове зменшення частки крупного бізнесу у створенні ВВП країни. Так, частка великого бізнесу у ВВП України скоротилася на 8,4%, із 49,1% у 2012 р. до 40,7% у 2016 р., на користь малого (+4,4%) та середнього (+4%) бізнесу. При цьому, відповідно до дослідження настроїв малого та середнього бізнесу, яке провела Спілка українських підприємців, 67% малих та середніх підприємств в Україні розширили свою діяльність у 2017 р. У 2018 р. 89,7% опитаних прагнуть підвищити обсяги реалізації своєї продукції чи послуг; 75% – розширити штат; 50% прогнозують вихід на нові ринки; 39,7% планують відкрити новий вид діяльності [9].

Якщо співвідносити зазначені показники розвитку малого бізнесу в Україні зі станом розвитку малого бізнесу в ЄС, то слід зазначити таке. Частка великого бізнесу у ВВП України в 2016 р. становила близько 40%. Ще в 2012 р. вона була 47,5%. У 2012 р. частка малого бізнесу у ВВП України була 10,7%, а в 2016 р. – 16,7%.

Частка великого бізнесу у ВВП ЄС становить 38% (дані за 2015 р.). Водночас частка середнього бізнесу у ВВП ЄС становить 29%, а малого – 27%.

Але в окремих країнах ЄС ці показники різняться. У Польщі частка великого бізнесу у ВВП країни – 49%, у Німеччині – 46%, у Франції – 45%. На Кіпрі частка великого бізнесу всього 23%, на Мальті також 23%. При цьому Мальта є лідером малого бізнесу. У ВВП Мальти 47% – малий бізнес [10].

Також український малий бізнес займає невелику частку порівняно з такою країною, як Туреччина, в експорті і має у цьому відношенні великий потенціал для розвитку тому, що низка інших показників відносно малого та середнього бізнесу має схожі значення. Частка працюючих на малих і середніх підприємствах у Туреччині становить 73%. В Україні на малих і середніх підприємствах працює 63% від усіх працюючих. Близько 54% заробітної плати в Туреччині платять працюючим у малому і середньому бізнесі. В Україні цей показник становить 62%. Частка малого та середнього бізнесу у ВВП Туреччини – 54%, в Україні – 61%. Але частка малого та середнього бізнесу в експорті Туреччини – 55%, а в Україні цей показник є істотно меншим і це за наявності Угоди про асоціацію з ЄС [11].

Запорізька область характеризується вигідним розташуванням, наявністю відповідної економічної, соціальної, рекреаційної та транспортної інфраструктури для розвитку малого бізнесу.

В Україні розвиток малого бізнесу повинен відбуватися з урахуванням загальноєвропейських підходів до цього питання.

Одним з основних документів Європейського Союзу з цього питання є Акт із питань малого бізнесу для Європи (The Small Business Act for Europe), яким визначаються основи політики ЄС із питань малих і середніх підприємств.

Згідно з Актом, визначено 10 принципів, які вважаються важливими для середньостатистичної економіки ЄС [12]:

1. Створювати середовища, в якому підприємці та сімейні бізнеси можуть процвітати, а підприємство винагороджується.
2. Надавати другий шанс сумлінним підприємцям, що зіткнулися з проблемами банкрутства.
3. Формувати державну політику згідно з принципом «спочатку думаймо про мале».
4. Зорієнтувати органи державної влади на потреби малого та середнього бізнесу.

Таблиця 1

Малий та середній бізнес Запорізької області в 2017–2018 рр. [8]

Очікувані кінцеві результати від реалізації Програми в динаміці змін цільових показників:	Дані станом на початок дії Програми	Очікувані показники (прогноз)
Кількість суб'єктів МСП / кількість суб'єктів МСП на 10 тис. осіб населення (од.)	92353/530	93991/540
Чисельність працюючих у суб'єктів МСП (осіб)	208300	210383
Кількість фізичних осіб – підприємців (осіб)	79397	80985
Питома вага суб'єктів МСП у загальному обсязі реалізованої продукції регіону (%)	57,9	59,9
Надходження до бюджетів від суб'єктів МСП (млн. грн.)	5869,6	8452,2

5. Адаптувати умови доступу малого та середнього бізнесу до публічних закупівель та можливостей отримання державної підтримки.

6. Полегшувати доступ малого та середнього бізнесу до фінансування та підтримувати створення правових та бізнес-систем своєчасних розрахунків у комерційній сфері.

7. Допомогати малому та середньому бізнесу в більш повному використанні можливостей від єдиного європейського ринку.

8. Сприяти підвищенню кваліфікації малого та середнього бізнесу та всім формам інновацій.

9. Підтримувати малий та середній бізнес у перетворенні екологічних викликів на нові можливості.

10. Заохочувати та підтримувати доступ малого та середнього бізнесу до зростання на зовнішніх ринках.

Принципи найкращої міжнародної практики викладені в Індексі економічної політики у сфері малого та середнього бізнесу.

Важливе місце в розвитку малого підприємництва займає інфраструктура підтримки малого підприємництва. Інфраструктура підтримки малого бізнесу – це сукупність державних, недержавних, громадських, освітніх і комерційних організацій, метою функціонування яких є створення сприятливих умов для розвитку підприємництва [17, с. 296].

Відповідно до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва», до об'єктів інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва належать бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні бізнес-інкубатори, науково-технологічні центри, центри трансферу технологій, фонди підтримки малого підприємництва, лізингові компанії, консультативні центри, інші підприємства, установи та організації, основним завданням яких є сприяння розвитку малого та середнього підприємництва. Підтримка здійснюється в рамках державних і, в нашому випадку, регіональних програм розвитку [16].

Сучасні підприємці керуються таким принципом: вловивши тенденцію в суспільстві, варто спробувати заробити на її реалізації. Нині існує безліч різних напрямів підприємницької діяльності. Дуже часто новачки вибирають таку сферу, яка не потребуватиме якихось спеціальних знань і грошей, особливих навичок і серйозних стартових вкладень.

Серед перспективних напрямів розвитку малого бізнесу на регіональному рівні Запорізької області можна визначити такі:

1. Торгівля онлайн.

В Україні кількість активних користувачів Інтернету перевищує 15 млн. осіб. Велика частина цих людей регулярно робить покупки в Мережі, тому останнім часом багато підприємців віддають перевагу торгівлі в Інтернеті. На тлі загального падіння економіки така ідея для бізнесу з нуля в Україні виглядає досить вигідною і перспективною.

2. Сільське господарство:

- 1) вирощування овочів і фруктів;
- 2) розведення домашньої птиці;
- 3) тваринництво;
- 4) розведення риби;
- 5) виробництво молока і молочних продуктів;
- 6) бджільництво;
- 7) фермерство.

3. Окремо можна виділити таку сферу, пов'язану із сільським господарством, як агротуризм. Станом на 2017 р. агротуризм фактично зробив революцію. Такий вид підприємництва можна назвати бізнес-ідеєю з нуля. Суть агротуризму, або «зеленого туризму», полягає в організації на базі заміського будинку, садиби або ферми своєрідного міні-готелю з лояльними цінами. Крім проживання в сільській місцевості, для туристів організовується активний відпочинок: заняття ліпленням, вивчення гончарної розпису, випічка домашнього хліба або катання на лижах [18].

4. Організація свят. Агенція з організації свят – оригінальна і досить вигідна ідея малого бізнесу в Україні в 2016 р. Такою послугою часто користуються приватні особи і компанії, які не мають часу на те, щоб займатися самостійно організацією і проведенням різних урочистих заходів.

5. Приготування та доставка їжі. Дуже популярна послуга в умовах сучасного світу, коли люди проводять більшість часу на роботі.

6. Нині дуже добре розвиваються в Запорізькому краї наукові технології та IT-сфера.

Ті види підприємництва, що потребують величезних трудовитрат та капіталовкладень, можуть скористатися послугами бізнес-інкубаторів та акселераторів, які, до речі, набули великої популярності на території України та є великою підтримкою для підприємців та науковців на їх шляху до встановлення мети [19, с. 18–21].

Нині Запоріжжя може похвалитися бізнес-інкубаторами, які відкрито на базі економічного факультету запорізьких вищих навчальних закладів. Такі інкубатори було створено в рамках Комплексної програми розвитку малого і середнього підприємництва області.

Головна мета створення цієї неприбуткової громадської організації – підтримка стартап-проектів молодих підприємців.

Учасниками інкубатора можуть стати студенти будь-якого вишу Запоріжжя і приватні підприємці, які займаються бізнесом строком до одного року.

Нині серед молоді дуже високий рівень безробіття. Ця проблема є дійсно небезпечною, оскільки у цілому зростає рівень соціальної напруженості. Запорізька служба зайнятості мотивує громадян до самозайнятості, що в наші часи є найвірнішим способом зайняти свою нішу на ринку праці. Пройшовши бізнес-курс на базі центру зайнятості, будь-який громадянин має змогу відкрити свою справу.

Сучасна молодь прагне до самореалізації, прагне досягнути фінансової та особистої свободи. З огляду на цю ситуацію, створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності і реалізації потенціалу серед так званих прекрасних умів істотно підвищить шанси на врегулювання соціальних ефектів.

Якщо дати дорогу молодим талантам, згодом можна буде спостерігати підвищення рівня зайнятості серед молоді, виникнення нових підприємств малого бізнесу та додаткових робочих місць.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, маємо змогу дійти висновку, що в умовах сучасної

ринкової економіки України малому бізнесу вкрай необхідно надати підтримку задля забезпечення структурної перебудови економіки України, успішної інтеграції економіки країни до європейського простору.

Здійснення процедур, спрямованих на забезпечення розвитку малого підприємництва, сприятиме вирішенню соціально-політичних цілей; забезпечить зростання заробітної плати та формування прошарку дрібних власників (середнього класу), що є фундаментальним елементом соціально-економічних реформ, гарантом політичної стабільності та демократичного розвитку суспільства.

Список літератури:

1. Якушева О.В. Регіональні особливості економічного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Економіка і суспільство. 2017. № 8. С. 455–461.
2. Yakusheva O. The study of problems of development of small and medium business in Cherkasy region by the use of modern methods of analysis. Topical questions of contemporary science: Collect. of Scient. articles. Aspekt Publishing, Taunton, MA, United States of America, 2017. P. 204–211.
3. Новицька О.В. Світовий досвід підтримки малого та середнього бізнесу економічно розвинутих країн. Менеджмент-освіта в контексті трансформаційних перетворень в суспільстві: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (10–12 квітня 2014 р.). Донецьк: Донецький державний університет управління, 2014. С. 61–63.
4. Карпінська Г.В., Бутенко І.А. Пріоритетні напрями розвитку малого бізнесу у Херсонській області. Економіка транспортного комплексу. 2013. Вип. 21. С. 97–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ektk_2013_21_11.
5. Хотенко О. Державна підтримка малого та середнього підприємництва. URL: <http://ngoipr.org.ua/blog/derzhavna-pidtrymka-malogo-ta-serednogo-pidpryyemnytstva/>.
6. Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року». URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250167535>.
7. Комплексна програма розвитку малого та середнього підприємництва в Запорізькій області на 2017–2018 роки. URL: <http://www.zoda.gov.ua/article/2174/kompleksna-programi-rozvitku-malogo-ta-serednogo-pidprijemnitstva-v-zaporizkiy-oblasti-na-2017-2018-roki.html>.
8. Концепція розвитку малого та середнього підприємництва в Запорізькій області на період до 2022 року. URL: <http://www.zoda.gov.ua/article/2174/kompleksna-programi-rozvitku-malogo-ta-serednogo-pidprijemnitstva-v-zaporizkiy-oblasti-na-2017-2018-roki.html>.
9. Галелюка М. Напрямки розвитку малого та середнього бізнесу. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/marija-haleljuka/naprjamki-rozvitku-maloho-ta-serednoho-biznesu-2453039.html>.
10. Охрименко О. Может ли малый и средний бизнес обеспечить рост экономики Украины. URL: <https://www.facenews.ua/columns/2017/317936/>.
11. Охрименко О. Чему Украина может научиться у Турции в сфере малого и среднего бизнеса. URL: <https://112.ua/mnenie/chemu-ukraina-mozhet-nauchitsya-u-turcii-v-sfere-malogo-i-srednego-biznesa-433855.html>.
12. Індекс економічної політики в сфері МСП. URL: http://platforma-msb.org/wp-content/uploads/2016/03/SME_Policy_.
13. Index_Eastern_Partners_2016_Russian-1.pdf.
14. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (поточна редакція). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96>.
15. Воротіна Л.І. Можливості збереження підприємств сектору малого бізнесу економіки України. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2009. Вип. 19. С. 32–38.
16. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
17. Данилишин Б.М., Кондрашов О.М. Державна підтримка та податкове регулювання підприємницької діяльності в Україні: монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2010. 296 с.
18. Фліссак Н. Малый бизнес в Украине: проблемы та перспективы развития. Кондрашов: // <http://uashops.com.ua/>.
19. Коваленко О.В., Примаченко Т.А. Эффективная операционная деятельность как складник успеха современного промышленного предприятия. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2017. Вип. 5(11). Ч. 2. С. 18–21.